

ΦΙΛΙΑ -ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΠΟΡΕΙΑ 7000 ΧΡΟΝΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Μελέτη Στέλιος Μ. Πρωτοπαπάς

**Αγγιχτη νύμφη της σιωπής κι ώ ψυχοπαίδι ωραίο
της σιγαλιάς και του καιρού τ' αργού ,π' ανιστοράεις ,
ώ ιστορικέ των ρουμανιών ,άνθινο μύθο αρχαίο ,
γλυκύτερα απ' τις ρίμες μας ,ποιό θρύλο μολογάεις ,
θρύλον ανθρώπων ή θεών ,γύρα στο ωραίο σου σχήμα »**

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Η ανακάλυψη της νεολιθικής πολιτιστικής φάσης υπήρξε βήμα αποφασιστικής σημασίας για τη γνώση της Κυπριακής προϊστορίας .Οι διαπιστώσεις που προέκυψαν από την ανασκαφή μερικών νεολιθικών συνοικισμών του νησιού ,πρόσθεσαν τρεις περίπου χιλιετίες στην προϊστορία του ,που ως τότε άρχιζε από την «πρώιμη χαλκοκρατία » το 2300πχ.Τούτο κατέταξε τον Κυπριακό πολιτισμό στις παλαιότερες εκδηλώσεις του Μεσογειακού πολιτισμού και απεκάλυψε ότι η νεολιθική φάση βρισκόταν σε προχωρημένο στάδιο ,εφάμιλλο με οποιανδήποτε από τους γνωστούς πολιτισμούς της Ανατολικής Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής .Ετσι συνάγεται το συμπέρασμα ότι μπορεί να υπήρχε ανθρώπινη ζωή πρίν από το 6000πχ αλλά μέχρι σήμερα οι ανασκαφές δεν έχουν δώσει στοιχεία που να το αποδεικνύουν .

Ο σπουδαιότερος οικισμός που έχει ανακαλυφθεί μέχρι σήμερα είναι της Χοιροκοιτίας γνωστός ως «πολιτισμός της Χοιροκοιτίας» (Νεολιθική ΙΑ,5800-5250π.χ).

Στίς γνώσεις μας για τη χρονολόγηση της νεολιθικής περιόδου υπήρχε ως τελευταία ένα κενό 1500 χρόνων .Πρόσφατες ανασκαφές 1965- 1970 στη Φιλιά -Δράκος Α ,δυτικά της Λευκωσίας,αναζωπύρωσαν το ενδιαφέρον των αρχαιολόγων για τη μελέτη του νεολιθικού πολιτισμού .Υπάρχει ελπίδα ,ότι η σημαντική αυτή θέση στη Φιλιά -Δράκος Α καθώς και στόν Άγιο Επίκτητο -Βρύση ,όχι μόνο θα πλουτίσουν τις γνώσεις μας αλλά και θα επιλύσουν χρονολογικά προβλήματα .Ετσι θα κλείσει το κενό που αναφέραμε πιά πάνω το οποίο υπήρχε από το 5000 μέχρι το 3500 π.χ.

Οι στρωματογραφικές παρατηρήσεις και η συγκριτική μελέτη του υλικού που προέκυψε κατά τις ανασκαφές στις διάφορες νεολιθικές θέσεις του νησιού ,απέδωσαν ένα σχήμα εξέλιξης του πολιτισμού ως ο ακόλουθος πίνακας :

Χρονολογική Περίοδος	Πολιτιστική Φάση	Κυριώτεροι Χώροι
5800-5250	Νεολιθική ΙΑ	Χοιροκοιτία ,Καλαβασός-Τέντα , Πέτρα του Λιμνίτη, Τρουλλί
5250-5000	Νεολιθική ΙΒ	Φιλιά -Δράκος Α, Δένεια , Αγιος Επίκτητος -Βρύση.
-3875		Αγιος Επίκτητος -Βρύση
3500-3000	Νεολιθική ΙΙ	Χοιροκοιτία (Ανώτερα στρώματα) Σωτήρα ,Καλαβασός Α

Η παλαιότερη φάση νεολιθική ΙΑ (οικισμός Χοιροκοιτίας), χαρακτηρίζεται από πλήρη ανυπαρξία κεραμικής και από τη χρησιμοποίηση του λίθου για την κατασκευή αγγείων και εργαλείων.

Γραπτή κεραμική εμφανίζεται για πρώτη φορά κατά την περίοδο νεολιθική ΙΒ στη Φιλιά -Δράκος Α .Τελευταία ανακαλύφθηκαν στη Φιλιά -Δράκος Α(1965- 1970) και στον Αγιο Επίκτητο -Βρύση ,σπουδαία τοπικά εργαστήρια γραπτής κεραμικής ,(κυρίως πρόχοι μεγάλοι, προχοίσκοι, σκύφοι) που χαρακτηρίζεται από δακτυλίους εξηρημένους πάνω στη λευκή επιφάνεια του πηλού από ομόκεντρους κύκλους και δίσκους ,κυματοειδείς γραμμές και στολιδωτή διακόσμηση. Η Φιλιά και ο Αγιος Επίκτητος όμως έδωσαν και τα πρώτα δείγματα «κτενιστής κεραμικής» που χαρακτηρίζει τη Νεολιθική ΙΙ (στους Βουνούς).

Οι κάτοικοι της νεολιθικής περιόδου ,έκτιζαν τους οικισμούς τους σε αείρροες πηγές που βρίσκονταν στις πλαγές των βουνών ή πλησίον ποταμών. Χρονολογικά μεταγενέστεροι από την πρώιμη Χοιροκοιτία , είναι οι οικισμοί της Φιλιάς -Δράκος Α και του Αγίου Επικτήτου Βρύση. Στόν πρώτο οικισμό που βρίσκεται βορειοδυτικά του νησιού, βρέθηκαν δύο στοιχεία ιδιαίτερα σπουδαία .Λιθόκτιστο τείχος που περιβάλλει τις καλύβες του οικισμού .Εχουν δοθεί δύο ερμηνίες για αυτό : Οτι είναι οχυρωματικό τείχος ή ότι ήταν δρόμος που οδηγούσε στο ποτάμι .Επίσης βρέθηκαν υπόγεια ορύγματα κομμένα μέσα στο βράχο που ο προορισμός τους ακόμα αποτελεί μυστήριο .Οι αρχαιολόγοι πιστεύουν ότι δεν χρησίμευαν ούτε για ταφές ούτε για κατοίκηση ούτε για αποθήκευση .

Οι νεκροί θάβονταν μέσα σε χωριστούς τάφους έξω από τις κατοικίες χωρίς όμως κτερίσματα ,εν συγκρίσει με τη Χοιροκοιτία που οι νεκροί θάβονταν μέσα στις κατοικίες ενάμισυ μέτρο κάτω από το δάπεδο.

Στον οικισμό της Φιλιάς -Δράκος Α ήλθε στο φώς και ο πρώτος θαλαμοειδής τάφος, όπου βρέθηκαν κατάλοιπα σκελετού.

Τόσο η Φιλιά όσο και ο Αγιος Επίκτητος ,απέδωσαν άφθονη κεραμική με γραπτό διάκοσμο σε κομψούς και ασυνήθιστους ρυθμούς .Έγινε λόγος προηγουμένως για χρονολογικό κενό μεταξύ της νεολιθικής ΙΒ και νεολιθικής ΙΙ .Ανεξάρτητα αν υπήρξε ή όχι είναι βέβαιο ότι συνέβησαν μεγάλες μεταβολές που ίσως να οφείλονται στην άφιξη νέων αποίκων.

ΧΑΛΚΟΛΙΘΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΦΑΣΗ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ
3000-2500 Π.Χ	χαλκολιθική I	Ερήμη ,Κυθραία, Λάπηθος ,Σουσκίου
2500-2300	Χαλκολιθική II	Φιλιά Β ,Κυρά,Αμπελικού Χρυσιλιού ,Διόριος.

Κάποιο φυσικό αίτιο ,ίσως σεισμός επέφερε το τέλος της Χαλκολιθικής I περιόδου της Ερήμης .Ακολούθησε καινούρια πολιτιστική φάση ,ή χαλκολιθική II που υπήρξε σύντομη και δεν είναι καλά τεκμηριωμένη .

Οι σχετικές ανασκαφές περιορίζονται κυρίως στην Αμπελικού και στη Φιλιά - Δράκος Β. Οι κατοικίες εξακολουθούν να είναι κυκλικές με λίθινο θεμέλιο όπως στην Ερήμη .

Εμφανίζονται όμως νέες τεχνολογίες στη διακόσμηση της κεραμικής και κυρίως στα ερυθρομελανά στιλπνά και ερυθρά στιλπνά αγγεία .Τά αγγεία αυτά με τις σκοτεινότερες γυαλιστερές επιφάνειες ,προαναγγέλουν τα τελειότερα ερυθροστιλβωτά της Πρώιμης Χαλκοκρατίας .Υπάρχει και μία άλλη ,αρκετά σπάνια τεχνική ,«η μελανόχριστη κτενιστή» γνωστή από τη Φιλιά και μερικές θέσεις δυτικά της Κερύνειας .Απαντάται κυρίως σε μερικούς σκύφους σκεπασμένους με μαύρο αλείφωμα , που όταν το περνούσαν με χτένι άφηνε στην επιφάνεια του αγγείου κόκκινες ταινίες . Πρωτοχαλκά II δείγματα της κεραμικής αυτής είναι γνωστά από την Ταρσό της Κιλικίας .Είναι σαφές ότι υπήρχαν στενές εμπορικές επαφές με τη Μικρά Ασία .

ΠΡΩΙΜΗ ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΦΑΣΗ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΟΙ ΧΩΡΟΙ
2300-2100	Πρώιμη χαλκοκρατία I	ΦΙΛΙΑ Βασίλεια ,Μόρφου ,Χρυσιλιού Αγία Παρασκευή Λευκωσίας Κυρά, Σωτήρα
2100-2000	Πρώιμη χαλκοκρατία II	Βουνοί Α
2000-1850	Πρώιμη Χαλκοκρατία III	Βουνοί,Λάπηθος ,Καλαβασός Λεμεσός, Επισκοπή ,Λάρνακα Κοτσιάτης ,Μαργί ,Αγ.Σοζώμε

Ενώ για τη νεολιθική και τη χαλκολιθική περίοδο ανασκαφές έφεραν στο φώς οικισμούς και χρήσιμες πληροφορίες για τον τρόπο ζωής των προϊστορικών Κυπρίων ,από την περίοδο της Πρώιμης Χαλκοκρατίας δεν γνωρίζουμε τίποτα σχεδόν για τους οικισμούς επειδή οι ανασκαφές περιορίστηκαν σε νεκροπόλεις, εκτός από μιά στην Κυρά -Αλώνια . Η πρώιμη αυτή φάση έχει χαρακτηριστική κεραμική με κύριο εκπρόσωπο τις ερυθροστιλβωτές πρόχους με επίπεδη βάση και λοξότμητο στόμιο .Ο χώρος που έδωσε για πρώτη φορά την κεραμική αυτή είναι η νεκρόπολη της Φιλιάς (Λαξιά του Κάσινου) στις ανασκαφές τού 1942- 1943 που έγιναν από τον Κύπριο αρχαιολόγο Πορφύριο Δίκαιο .Η πολιτιστική αυτή φάση της Πρώιμης Χαλκοκρατίας I είναι γνωστή ως «**Πολιτισμός της Φιλιάς** » και επεκτάθηκε και εξελίχθηκε στη Βασίλεια ,Κυθραία ,Αγία Παρασκευή Λευκωσίας ,και νοτιότερα στην Ανώγυρα και Σωτήρα .

Βρέθηκαν μελανόχριστα κτενιστά αγγεία που την συνδέουν με τη χαλκολιθική II ως αναφέραμε πιά πάνω ,καθώς και χάλκινα εργαλεία και όπλα .Τό παλαιό αυτό στάδιο της Πρώιμης Χαλκοκρατίας I χρονολογείται γύρω στα 2300π.χ ,υπάρχει όμως η άποψη ότι η χρονολογία πρέπει να ανυψωθεί .**Την εποχή αυτή είναι σίγουρο ότι συνέβη στην Μικρά Ασία κάποια μεγάλη καταστροφή που επέφερε το τέλος της πρώιμης χαλκοκρατίας στην περιοχή και που οδήγησε πολλούς Μικρασιάτες πρόσφυγες στην κοιλάδα του Οβγού .Προχώρησαν από τον κόλπο της Μόρφου για να εγκατασταθούν σε θέσεις όπως η Φιλιά ,η Κυρά ,Χρυσηλιού ,η Δένεια και η Μόρφου .**

Η κεραμική της Φιλιάς παρουσιάζει κοινά σημεία με την κεραμική του Ικονίου στη Μικρά Ασία .Πρέπει να λεχθεί ότι μερικοί μελετητές θεωρούν ότι ο πολιτισμός της Φιλιάς αποτελεί επιτόπια εξέλιξη .Δεδομένου όμως ότι ο πολιτισμός αυτός απλώνεται σε μεγάλη έκταση από τη Βασίλεια μέχρι τη Λευκωσία και ακόμη νοτιότερα ,η θεωρία αυτή δεν φαίνεται να είναι σωστή .Μάλλον με την εγκατάσταση των Μικρασιατών εποίκων εισήγαγαν τον πολιτισμό τους που μετέπειτα μετεξελίχθηκε στη Μέση και Υστερη Χαλκοκρατία σε ένα θαυμαστό πολιτισμό.

Ενα συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί αβίαστα από την πορεία της προϊστορικής Φιλιάς είναι ,ότι υπάρχει μιά συνέχεια της ζωής και του πολιτισμού της από την Νεολιθική I B 5250 π.Χ ,συνεχίζεται κατά τη χαλκολιθική II 2500-2300π.χ και χωρίς καμιά διακοπή κατά την Πρώιμη χαλκοκρατία 2300-2100 π.χ . Η πρώιμη χαλκοκρατία I έδωσε θαυμαστή τεχνοτροπία στα αγγεία ,γι'αυτό και η φάση αυτή δίκαια ονομάσθηκε από τους αρχαιολόγους ως «Πολιτισμός της Φιλιάς »Είναι επίσης σίγουρο πως η τεχνοτροπία αυτή εισήχθηκε από τη Μικρά Ασία και μετεξελίχθηκε .

Ενα άλλο συμπέρασμα που βγαίνει από τη μελέτη που έγινε, είναι πώς ο πλούτος και ο ξεχωριστός διάκοσμος των αγγείων που βρέθηκαν ,αποδεικνύουν ότι τα περισσότερα δεν είναι για καθημερινή χρήση αλλά ως διακόσμηση και αυτό φανερώνει το επίπεδο ζωής και τον πλούτο των κατοίκων της περιόδου εκείνης.

Μέσα στη δύννη των καιρών μας ,αδήριτη είναι η ανάγκη της διαλεκτικής σχέσης με τις ρίζες μας και τον πολιτισμό που μας άφησαν οι προϊστορικοί κάτοικοι της Φιλιάς . Αυτή η αληθινή μέθεξη ,θα σώσει το ελληνικό μας πρόσωπο, θα ανακτήσουμε τη δύναμη για Εθνική αυτοπεποίθηση να αντικρύζουμε τον κόσμο κατάματα και με πλήρη συναίσθηση της προϊστορίας ,της ιστορίας και της πρόσφατης πορείας μας στον τόπο τούτο που λέγεται Κύπρος .

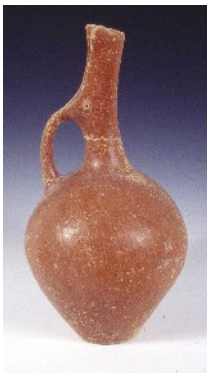
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- 1.Ο πολιτισμός της προϊστορικής Κύπρου -Βάσου Καραγεώργη
- 2.Αρχαία Κύπρος -Βάσου Καραγεώργη
- 3.Φωτογραφικό αρχείο του τμήματος Αρχαιοτήτων.
- 4.Catalogue des vases et figurines a bronze Chypre.
- 5.Βιβλίο SCE IV :IA -Πορφύριος Δίκαιος
- 6.Περιοδικό RDAC 1970 -T.WATKINS

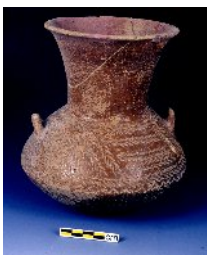
Από το φωτογραφικό Αρχείο του Τμήματος Αρχαιοτήτων Κύπρου

Ερυθροστιλβωτή πρόχους
με εγχάρακτο διάκοσμο.
Πρώιμη Χαλκοκρατία Ι.
Φιλιά (Λαξιά του Κάσινου).
Μικρή απόφυση χρησίμευε για λαβή.
Ύψος 30 εκ. Κυπριακό Μουσείο Λευκωσία.

Ερυθροστιλβωτή πρόχους
της τεχνοτροπίας της Φιλιάς.
Πρώιμη Χαλκοκρατία Ι (2.300-2.100 π.Χ.)
Χαρακτηριστικό το λοξότμητο στόμιο
και η επίπεδη βάση. Ύψος 45 εκ.
Κυπριακό Μουσείο Λευκωσίας.

Εγχάρακτος αμφορέας με οριζόντιες
αντίθετες γραμμές τύπου zigzag με
τρυπητές αποφύσεις στα πλάγια.
Φιλιά-Βασιλικό, Πρώιμη Χαλκοκρατία Ι.
Ύψος 16 εκ. Κυπριακό Μουσείο Λευκωσίας.